

ABOUT THE SITUATION OF CHRISTIANS AT THE LOWER DANUBE IN THE FIRST MILLENNIUM. MISSIONARIES AND MARTYRS

Ștefan Lifa

Lecturer, Western University of Timișoara

Abstract: Our study refers to the north of the Lower Danube in the first millennium of the Christian era. It is based mainly on the literary sources of that era. This is the end of the ancient and early Middle Ages.

The first idea referred to the attitude of the emperors in the Roman Empire to the new religion at the end of the ancient age. We can also say that through the 5th century, Christianity has become generalized in this area. I presented the situation of North-Danubian Christians during the various persecutions. The last of the persecutions to the north of the Danube was in the 8th of the 4th century during the Goths, and since then probably the most famous martyr was St. Sava.

I presented the problems of Christians in the south of the Danube near the river. There is written evidence about martyrs, and the most important is Acta Sanctorum.

The same can be said of the Sinaxar of the Church of Constantinople, as well as of various authors. Among these writers of various writings can be listed also the natives near the Danube. Thus Bishop Teotim also asserted that he had written, then Wulfila the one who translated the Bible. His Auxentius official in Durostorum wrote the Writer about Wulfila's faith, life and death.

Many of them were sanctified.

Archaeological discoveries have brought a lot of evidence to the spirits of our affections.

Even though in the 5th century Christianity grew generalized, not all the population had gone to the new religion.

In a larger space, our study presented the martyrs of this period. In addition to the beginnings of the Middle Ages, the territory we describe has gone through severe attempts due to migratory populations, For this reason, the new religion also experienced moments of rebounding to full victory and the formation of Christian medieval states.

Keywords: Lower Danube, Missionaries, Christianity, End of Antiquity, Beginning of the Middle Ages

Noua religie a avut și un statut diferit în Imperiu în diverse perioade. Unii împărați i-au persecutat pe adepții ei, alții (precum Gallienus etc.) au fost foarte toleranți¹. În 325, pe vremea lui Constantin cel Mare² a fost convocat celebrul Sinod de la Niceea .

Aici apare un „Teofil al Goșiei”, predecesor al lui Wulfila, după spusele lui Scorate Scolasticul (*Istoria bisericescă*, II,41), precum și un episcop scitian pomenit de Eusebiu din Cezareea (*Viața fericitului împărat Constantin*, II,7).

Toate acestea ne îndreptătesc să afirmăm că până în secolul al-IV-lea creștinismul era deja foarte cunoscut și la nordul Dunării, iar la începutul secolului al-V-lea, după așezarea hunilor în Pannonia timp de un secol nu va mai veni aici vreo populație migratoare³.

Răstimpul acesta de liniște (doar) în stânga fluviului ne sugerează că în secolele al V-lea și al VI-lea era desăvârșită opera de creștinare a daco-romanilor⁴, iar în Dacia postaugustiniană o mulțime de factori au concurat în acest sens. Astfel, relațiile permanente cu Imperiul și influențele acestuia

¹ În 260 Gallienus a restituit chiar proprietățile confiscate de Valerianus etc

² Barnea, O.Iliescu, *Constantin cel Mare*, București, 1982

³ D. Gh Teodor, *Creștinismul le est de Carpați de la origini până la secolul al XIV lea*, Iași, 1991, p.59

⁴ Ibidem, vezi și E.Popescu, *Christianitas Daco-romanae*, București, 1994, p.164 și urm.

din urmă, contactul misionarilor și al refugiaților creștini cu populația autohtonă, condițiile deosebite din fosta provincie au avut un rol important.

Misionari și martiri creștini

Am avut până acum în vedere posibilitatea apariției și răspândirii creștinismului în aceste teritorii. Ne-am bazat foarte mult pe asemănările cu ideologia precreștină din Europa civilizată a secolelor timpurii și din Orientul Apropiat.

Izvoarele literare și descoperirile arheologice atestă existența unui număr impresionant de misionari și martiri creștini în ținuturile dunărene, conform aprecierilor lui Mircea Păcurariu, numai la Tomis vom găsi peste 60 deintre aceștia⁵.

Am putea să împărțim oarecum perioada aceasta în trei mari părți: - în primul rând epoca de început până la Edictul de la Mediolanum;

- Între 320-324 perioada în care creștini au fost persecutați de Licinus
- Deceniul al optulea din secolul al IV-lea, când a avut loc persecuția lui Athanaric

Bibliografia referitoare la acest subiect fiind deosebit de vastă, ne vom mărgini la a prezenta câteva exemple și probleme mai importante. Astfel, probabil chiar din vremea lui Dioclețian, îl mai găsim pe episcopul Irineu din Sirmium⁶, care este dus în Pannonia și martirizat din ordinul guvernatorului Probus (*Acta Sanctorum, mart, III, 553*). Tot „*la Sirminum se sărbătorește ziua monarhului Sinerius și a 42 de martiri*„. Sunt pomeniți, apoi Maximus, Dada și Quintilianus (*Acta Sanctorum, ap. III, 128*), posibil Dada de origine greacă iar Maximus și Quintilianus romani.

În Imperiu creștinismul de început a fost un fenomen urban și de coastă⁷, mai ales în zonele Asiei Mici, Greciei și Romei antice. La Dunărea de Jos acești trei creștini „*au fost rificați din ordinul Cndulului Tarquinius și duși la Durostorum pentru că nu jefiseră zeilor*” (*Acta Sanctorum, ap., II, 8, 968*). O situație asemănătoare vom constata și în cazul civilizației rurale din aceste zone.

O inscripție de la Axiopolis⁸ pomeneste numele martirolor Chril, Chindeas și Tasos, ultimul fiind considerat dac la origine⁹ și este pomenit și de *Acta Sanctorum (oct., II, 411):* „*în Axiopolis se sărbătorește Sfântul Dasius*”. Inscripțiile de la Noviodnum au confirmat și ele listele martirilor.

Împărații romani s-au dovedit a fi din ce în ce mai slabi în lupta contra creștinismului, astfel ca la 30 aprilie 311, Galerius a dat primul edict de toleranță, urmat apoi de măsurile luate de Constantin și Licinius și încălcat de acesta din urmă între 320-324. Persecuția s-a exercitat și în jurul teritoriilor locuite astăzi de români.

Astfel, la Singidunum, poate chiar înainte de 313 au fost martirizați, sub Licinus, diaconul Emil și temnicerul său, convertit Stratonic¹⁰, iar listele ar putea continua.

Din această perioadă „*în cetatea Tomis se sărbătorește ziua a trei frați tineri: Argeaus, Marciosus și Marcellinus (Acta Sanctorum, ian., I, 82), ziua lui Titus Episcopus sau mai bine zis Theogene, fiul lui Episcopus*” (*Acta Sanctorum, ian., I, 124*).

Comunitățile creștine au devenit din ce în ce mai numeroase și mai puternice astfel „*frații credincioși Euthyches, Eustatius, Zoticus l-au îngropat pe Philus Episcopus noaptea lângă zidurile cetății în proprietatea lui Adamantius într-o grotă subterană*” (*Acta Sanctorum, ian., I, 135*). Zoticus este un nume des întâlnit la greci, dar s-ar putea să fie aceeași persoană¹¹ pomenită și în Sinaxarul Bisericii din Constantinopol (sept., 13., p.40,7-24): „*prăznuirea sfinților martiri Macrobius,*

⁵ M.Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe*, vol.I, București, 1992, p. 87

⁶ I.Rămureanu „*Sfântul Irineu, episcop de Sirmium*”, în *Studii teologice, an XXVII, 1975, p. 204-212*

⁷ M.Simion, *Primii creștini*, București, 1993, p.109

⁸ I.Barnea, *O inscripție creștină de la Axiopolis*, în *Studii teologice, VI, 1954, 3-4, p.219-228*

⁹ N.Iorga, *Istoria românilor. Oamenii pământului, (până la anul 1000)*, București, 1992, p.90

¹⁰ M.Păcurariu, *op.cit.*, p.86

¹¹ Am considerat că nu există dovezi în acest sens; spre exemplu, în Calendarul Ortodox actual este trecut de două ori numele lui Zoticus

Gordianus Illie, Zoticus, Lucian și Valerianus” în timpul lui Licinus. Pentru ziua de 4 iunie un Zoticus este pomenit alături de Attalos și Kamasis în Martinologul Ieronimian și tot pentru aceeași zi este pomenit Filippus în Martinologul Siriac¹². Mormântul lui Zoticus, Attalos, Kamasis și Filippus a fost pus peste mormântul altor doi martiri mai vechi, iar la sfârșitul secolului al IV lea sau începutul secolului al V lea s-a ridicat aici un martyrium descoperit în zilele noastre la Niculițel¹³. Dacă cei patru au fost martirizați în timpul lui Licinius ceilalți doi, necunoscuți, au murit mai devreme. Mircea Păcurariu¹⁴ considera că mormântul mai vechi datează din vremea lui Decius însă măsurile luate de acesta din urmă împotriva creștinilor este cunoscut că nu au afectat zona Dunării de Jos. Problema martirilor de la Niculițel a fost discutată¹⁵ și noi înclinăm să credem că cei doi, mai vechi au murit pe vremea lui Dioclețian.

Legăturile dintre romanitatea de la sud și nord de Dunăre n-au încetat și același împărat a fost nevoit acum să dea edict în acest sens, edict ce prevedea pedeapsa capitală pentru cei care îi ajutau pe goți.

Dovadă a consecințelor acestei măsuri sunt afirmațiile lui Ammianus Marcellinus (*Istoria romană*, XXVI, 5,8) : ” *Împiedicarea comerțului îi strâmtora pe bararii cu amarnica lipsă de cele trebuitoare* ”. Înglodând elementele etnice diferite fără puternica influența a romanității.

Așezările și necropolele aparținând acestei culturi conțin ceramică lucrată cu mâna, de factură dacică, dar și ceramică daco-romană de mai bună calitate, apoi amfore și căni ce au ajuns să fie imitate¹⁶, brăzdată de plug de tip roman, unele case din piatră, chiar cu coloanele și acoperite cu țiglă¹⁷; toate puse în legătură cu influența Imperiului. Pe de altă parte influența exercitată în domeniul spiritual sunt bogate. Este cunoscută povestea lui Epiclet și a lui Astion, al cărui martyrium s-a descoperit la Halmyris¹⁸. Originari din Asia Mică și persecutați acolo pentru credința lor, cei doi, ca și atâția alți creștini, au fugit spre zonele dunărene. Ajunși la Halmyris, ei sunt martirizați, dar lasă în urma lor o mulțime de discipoli. Sunt creștinați și părinții lui Astion, veniți și ei din Asia Mică. Din povestea lor cunoaștem numele primului preot creștin pe aceste meleaguri (Epiclet), precum și faptul că în jurul anului 300 avem aici o eparhie în frunte cu episcopul tomitan Evangheliuc¹⁹. Mormântul celor doi va deveni mai târziu loc de pelerinaj pentru credincioși²⁰.

Așa cum am văzut, Zoticus e pomenit în Sinaxatul Bisericii din Constantinopol (sept., 13, 7-24) alături de alți creștini: Macrobius, Gordianus, Ilie, Lucian și Valerianus. Ipoteza fugărilor exilați din Imperiu se va confirma încă o dată când aflăm că dintre aceștia ” *Macrobius era din Capdochia iar Gordianus era din provincia Paflagonia. Au fost exilați în Scythia. Acolo au fost martirizați* ”, după cum notează documentul sus amintit. Avem toate motivele să credem că mai existau și alți fugari săi exilați ajunși pe aceste teritorii, creștini ce au răspândit cuvântul Evangheliei²¹.

Cele dintâi mărturii scrise despre lăcașurile de cult de la nordul Dunării se referă la audianii aurghiuși aici din Imperiu. Despre ei, Epiphanius (Împotriva celor 80 de erezii, 70,1,1) nota că

¹² M.Păcurariu, *op.cit.*, vol.I, p.133

¹³ I.Barnea, *Un martyrium descoperit la Niculițel*, jud.Tulcea, în *SCIV, XXIV*, 1973, 1-2, p.218-228; I.Rămureanu, *Martirii creștini de la Niculițel decoperiți în anul 1971, în Biserica Ortodoxă Română*, an XCI, 1973, nr.3-5, p.467-471; V.H.Baumann, *Cercetări recente la bazilica paleocreștină din satul Niculițel (jud.Tulcea)*, în *Peuce*, 10, 1991, p.121-125

¹⁴ M.Păcurariu, *op. Cit.*, vol.I, p.83; este vehiculată ideea conform căreia ar fi vorba de perioada în care a domnit Decius acest lucru nu poate fi real pentru că atunci n-au fost martirizați creștini la Dunărea de Jos

¹⁵ Amintim în acest sens I.Barnea, în *Artă creștină în România*, vol.I, secolele III-IV, București, 1981, p.40-42; E.Popescu *Christianitas...*, p.100-106, 109-110

¹⁶ Gh. Bichir, *Dacii liberi în nordul Daciei*, în *Spațiul nord-estic în mileniul întunecat*, Iași, 1997, p.39

¹⁷ I.Ioniță, *Din istoria dacilor liberi*, Iași, 1982, p.99 și urm.

¹⁸ *Ibidem*, p.107 și urm.

¹⁹ N.Vornicescu, *Scrieri străvechi la Dunărea de Jos. Despre ”Pătimirea Sfinților Epiclet și Astion” scrisă în Cetatea Halmyris la cumpăna secolelor III-IV*, în *Academica*, București, 1999, 9, p.14-15; nr.6, p.14-15

²⁰ *Ibidem*

²¹ *Ibidem*, vezi și M.Păcurariu, *op.cit.*, vol.I, p.88

”locuiesc în mănăstiri și trăiesc retrași de societatea celorlalți oameni acând așezările lor prin suburbii, sau chiar prin alte locuri unde obișnuiesc să-și facă sălașurile lor cele îngrădite. Întemeietorul acestei secte a fost Audios, care a trăit pe vremea lui Arius cam pe atunci când se adunase împotriva lui Arius (325) și nodul care l-a condamnat fiind în patrai lui Audios om vestit (în Mesopotamia)”

Tot despre Audios, Epiphanius (14,5) nota: *”Și când se află acum o bucată de vreme în Scythia și pătrunsese adânc aolo, în interiorul țării goților i-a instruit pe mulți dintre goți în lucrurile credinței. Tot el a întemeiat în această țară a goților și mănăstiri în sânul cărora a înflorit regula călugărească. Fără îndoială, felul de viață al comunităților audiane este cu totul vrednic de laudă și orice faptă care se petrece în mănăstiri audianilor este frumoasă”*.

Într-o scriere îndreptată împotriva ereziilor, audianii au fost lădați de chiar autorul acesteia, deci ei se bucurau de un real prestigiu, atât în Mesopotamia cât și în *”țara goților”*, unde au întemeiat *”mănăstiri”* unde au fost misionari așdar la întoarcerea în țara lor trebuie să fi lăsat în urmă mulți adepți convertiți la creștinism.

Un aport important la răspândirea noii religii în ținuturile norad-dunărene a fost adus și de captivi luați din Imperiu. Cel mai semnificativ episod în acest sens îl găsim în opera lui Philostrogios (Istoria bisericească, II, 5). Conform spuselor sale goții *”au luat mulți prizonieri, printre alții și clerici și s-au întors acasă cu multă pradă. Acești prizonieri și oameni trăind împreună cu barbarii au convertit pe mulți dintre ei la adevărata credință și i-au convins să îmbrățișeze religia creștină în locul credinții păgâne”*. Dintre acești prizonieri făceau parte și strămoșii lui Wulfila, *”capadochieni de neam, născuți în apropierea orașului Parnassos, într-un sat numit Sadaglthina”*.

Persecuția pornită de Athanaric l-a silit și pe Wulfila să fugă în sudul Dunării, dar contactele cu *”țara goților”* au continuat. El a rămas un intermediar între goți și împăratul Valens (Theophanes Confessor, Cronographia). De altfel și la început el fusese interpret între goți și Imperiu. A fost un erudit care a cunoscut mai multe limbi, a predicat în aceste limbi și a scris pentru credincioșii daco-romani și goți (Auxentius, Scrisoare despre credință..). Traducerea Bibliei a făcut ca, despr el, autorii de epocă să scrie cu admirație, consemnând aceste evenimente (Auxentius Scrisoare despre credință..; Philostrogios, Istoria bisericească, II, 5; Iordanes, 260; Socrate Scolasticul, Istoria bisericească, IV, 331).

Traducerea Bibliei devine posibilă numai în contextul contactelor cu lumea civilizată, în a cărei cultură și spiritualitate s-a integrat încă depe vremea când era talmaci al soliiilor goților.

Tot la vremea lui Athanaric se referă și cele șase pagini ale scrierii Pătimirea Sfântului Nichita (Anacleta Bolandiana, XXXI), de unde aflăm că și acesta din urmă a fost asemnieni lui Wulfila *”a fost inițiat de episcopul Teofil, care a luat parte la sinoadele de la Niceea și Constantinopol”*. Sfântul Nichita a fost un athon din stânga Dunării, de vreme ce despre el, în Sinaxarul Bisericii din Constantinopol (sept, 15, 24-30), se notează că a fost *”născut și crescut în țara barbarilor numiți goți, dincolo de Istru”* afirmație ce nu mai are nevoie de niciun comentariu.

BIBLIOGRAPHY

- Barnea, O. Ilescu, *Constantin cel Mare*, București, 1982
 I. Barnea, *O inscripție creștină de la Axiopolis*, în *Studii teologice*, VI, 1954, 3-4
 Idem, *Un martirium descoperit la Niculițel*, jud. Tulcea, în *SCIV*, XXIV, 1973, 1-2
 Gh. Bichir, *Dacii liberi în nordul Daciei, în Spațiul nord-estic în mileniul întunecat*, Iași, 1997
 V. H. Baumann, *Cercetări recente la bazilica paleocreștină din satul Niculițel (jud. Tulcea)*, în *Peuce*, 10, 1991
 I. Ioniță, *Din istoria dacilor liberi*, Iași, 1982
 N. Iorga, *Istoria românilor. Oamenii pământului, vol II (până la anul 1000)*, București, 1992
 M. Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe*, București, 1992

- E.Popescu ,*Christianitas Daco-romanae*, București,1994
D. Gh Teodor ,*Creștinismul le est de Carpați de la origini până la secolul al XIV lea* , Iași , 1991
I.Rămureanu ,*Sfântul Irineu , episcop de Sirmium , în Studii teologice, an XXVII*,1975
M.Simion, *Primii creștini*, București,1993,
N.Vornicescu , *Scrieri străvechi la Dunăarea de Jos. Despre "Pătimirea Sfinților Epiclet și Astion" scrisă în Cetatea Halmyris la cumpăna secolelor III-IV, în Academica* ,București, 1999,9,p.14-15; nr.6